

Universiteit Utrecht
Master Kinder- en Jeugdpsychologie

THESIS

De Rol van Modeling bij een Vijandige Attributiestijl bij Kinderen

Marjolein Smalbrugge
Studentnummer 4201981
6 juli 2015

Drs. A. van Dijk

Dr. S. Thomaes

Samenvatting

In deze studie is onderzocht of de attributiestijl van kinderen na modeling verandert in lijn met de attributiestijl van ouders tijdens modeling, bij 109 kinderen van 4 tot 6 jaar. De sociale leertheorie stelt dat modeling meer effect heeft wanneer ouder en kind dezelfde sekse hebben. De attributiestijl van kinderen is onderzocht tijdens een voor- en nameting, waarbij hen gevraagd werd attributies te maken over sociaal ambigue situaties in een prentenboek. Tussen deze twee metingen werd modeling geobserveerd, waarbij ouders de opdracht kregen het prentenboek aan hun kinderen voor te lezen. Uit de resultaten bleek dat wanneer ouders een lage vijandige attributiestijl lieten zien tijdens modeling, de vijandige attributiestijl van kinderen significant afnam op de nameting ten opzichte van de voormeting. Dit effect was niet sterker wanneer ouder en kind dezelfde sekse hadden. Dit onderzoek geeft een duidelijke indicatie dat modeling een rol speelt bij de ontwikkeling van een vijandige attributiestijl.

Abstract

The present study examined whether the attribution style of children after modeling changes in line with the attribution style of parents during modeling, in 109 children between 4 and 6 years old. According to the social learning theory, modeling has the largest effect when parent and child have the same sex. The attribution style of children was assessed in a pre- and posttest, where they were asked to make an attribution of ambiguous social situations in a picture book. Between these two measurements, modeling was observed. Parents had to read the picture book to the child. The results showed that when parents showed a low hostile attribution style during modeling, the hostile attribution style of children decreased significantly during the posttest, compared to the pretest. This effect was not stronger when parent and child had the same sex. This study gives a clear indication that modeling plays a role in the development of a hostile attribution style.

Inleiding

Kinderen kunnen in sociale situaties op verschillende manieren reageren, afhankelijk van hoe zij deze situatie interpreteren. Een voorbeeld is een kind dat op school een toren bouwt. Een ander kind loopt langs en laat de toren omvallen. Er is dan sprake van een sociale situatie die op meerdere manieren geïnterpreteerd kan worden. Het kind dat de toren aan het bouwen was, kan denken: "Dat ging vast per ongeluk. Kom, we maken samen een nieuwe!". Echter, ditzelfde kind kan ook denken: "Dat doet hij expres om mij te pesten!". Iemand die in dergelijke ambigue situaties waarin er iets vervelends gebeurd, de algemene neiging heeft om intenties van anderen op een vijandige manier te interpreteren, heeft een vijandige attributiestijl (Orobio de Castro, Veerman, Koops, Bosch & Monshouwer, 2002).

Het hebben van een vijandige attributiestijl brengt verschillende risico's met zich mee. Uit onderzoek van Dodge (2006) blijkt dat er een verband bestaat tussen het hebben van een vijandige attributiestijl en het vertonen van agressief gedrag. Een meta-analyse van Orobio de Castro en collega's (2002), waarin 41 studies werden meegenomen, wijst uit dat een vijandige attributiestijl leidt tot meer agressief gedrag. Hoewel iemands gedrag in een bepaalde situatie ook afhangt van andere factoren, speelt een vijandige attributiestijl volgens het review van

Dodge (2006) een belangrijke rol bij agressie. Daarnaast is het een risicofactor voor het ontwikkelen van andere problematiek, zoals depressie, angst, lichamelijke klachten en andere stressreacties (Dodge, 2006).

Omdat het hebben van een vijandige attributiestijl bij kinderen verschillende problematiek met zich mee kan brengen, is het van belang meer kennis te vergaren over de manier waarop kinderen een vijandige attributiestijl ontwikkelen. Deze kennis kan worden gebruikt om betere interventieprogramma's te ontwikkelen om zodoende agressieproblemen, voortkomend uit het hebben van een vijandige attributiestijl, te voorkomen. Dit onderzoek draagt hieraan bij door bij kinderen te kijken naar factoren die mogelijk een belangrijke rol spelen bij het ontwikkelen van een vijandige attributiestijl.

Een literatuurreview laat zien dat er verschillende factoren een rol zouden kunnen spelen bij het ontwikkelen van een vijandige attributiestijl, zoals hechting, mishandeling, cultuur, of modeling (Dodge, 2006). De huidige studie richt zich op modeling, omdat dit een factor is waar preventieprogramma's op in zouden kunnen spelen. Bij modeling van een vijandige attributiestijl tonen ouders deze attributiestijl aan hun kinderen door situaties op een vijandige manier te interpreteren en dit over te brengen op hun kind. Kinderen observeren de attributiestijl van hun ouders en nemen deze over. Wanneer het gaat om de ontwikkeling van een vijandige attributiestijl, is modeling dus een belangrijk mechanisme om meer kennis over te vergaren.

In meerdere studies is aangetoond dat er een verband bestaat tussen de attributiestijl van ouders en kinderen. Een van deze studies is die van Nelson, Mitchell en Yang (2008). Zij onderzochten dit verband aan de hand van vragenlijsten waarbij verschillende ambigue sociale situaties werden geschetst. Ouders en kinderen beoordeelden vervolgens of de intentie van de provocateur goedaardig dan wel vijandig was. Uit dit onderzoek bleek een verband tussen de attributiestijl van moeders en kinderen. MacBrayer, Milich en Hundley (2003) hebben hetzelfde verband onderzocht door moeders en kinderen vragenlijsten met ambigue sociale situaties voor te leggen, welke geïnterpreteerd mochten worden. Zij vonden een significant verband tussen de attributiestijl van moeders en dochters. Bickett, Milich en Brown (1996) hebben de attributiestijl van moeders onderzocht door middel van vragenlijsten, en die van kinderen door middel van een interview met hypothetische situaties. Zij hebben aangetoond dat moeders van agressieve zonen met een vijandige attributiestijl, zelf ook meer vijandige attributies maken. Healy, Murray, Cooper, Hughes en Halligan (2015) hebben de invloed van moeders op een vijandige attributiestijl van hun kind in een longitudinale studie onderzocht. Er bleek een verband te zijn tussen de attributiestijl van

moeders op het moment dat het kind 18 maanden was, en de attributiestijl van het kind wanneer hij/zij 5 jaar oud was. Deze studies tonen aan dat naarmate de vijandige attributiestijl van ouders hoger is, die van kinderen ook hoger is. Omdat de attributiestijl van ouders voorspellend lijkt voor die van kinderen, vormen deze bevindingen een indirecte ondersteuning voor modeling.

In de onderzoeken die een verband aantonen tussen de attributiestijl van ouders en kinderen, wordt een assumptie gedaan na aanleiding van correlaties, waarbij modeling niet direct geobserveerd is. Andere factoren zoals een vijandige opvoedingsstijl, onveilige hechting, de mate van steun en betrokkenheid van ouders, of genetische componenten die het verband kunnen verklaren, kunnen niet worden uitgesloten. Alleen door middel van experimenteel onderzoek kunnen zulke alternatieve verklaringen worden uitgesloten en kan het effect van modeling worden onderzocht. Echter, het manipuleren van modeling van een vijandige attributiestijl is zowel praktisch als ethisch gezien niet mogelijk. Wel is het mogelijk om onderzoek te verbeteren middels een design met directe observatie. Barret, Rapee, Dadds en Ryan (1996) hebben een soortgelijk onderzoek uitgevoerd, waarbij ze de rol van modeling onderzochten bij het bespreken en oplossen van ambigue situaties tussen ouders en kinderen. De oplossingsstijl van ouders en kinderen werd eerst onderzocht, waarna ouder en kind een oplossing moesten bespreken voor een ambigue situatie. Hierbij werd modeling direct geobserveerd. Het bleek dat kinderen na modeling een andere oplossing lieten zien dan in eerste instantie, die in lijn was met de oplossingsstijl van ouders. De huidige studie zal gebruik maken van een voor- en nameting, waartussen modeling direct geobserveerd zal worden. Hierdoor kan de verandering van attributiestijl bij kinderen na modeling onderzocht worden. Echter kunnen hiermee geen uitspraken worden gedaan over het causale effect van modeling van een vijandige attributiestijl, omdat andere verklarende factoren niet kunnen worden uitgesloten. Wel kan worden onderzocht of de attributiestijl van kinderen na modeling verandert in lijn met de attributiestijl van ouders tijdens modeling.

Een tweede doel van het onderzoek is om te kijken naar de modererende rol van sekse. Mogelijk speelt modeling niet in alle gevallen een even sterke rol. Volgens de sociale leertheorie (Bandura, 1971) imiteren kinderen de ouder van hetzelfde geslacht eerder dan de ouder van het andere geslacht, same-sex modeling genoemd. Onbekend is of same-sex modeling ook voorkomt bij het imiteren van een vijandige attributiestijl, omdat onderzoeksresultaten erg tegenstrijdig zijn. MacBrayer et al. (2003) vinden een significant verband tussen de attributiestijl van moeders en dochters, maar niet tussen die van moeders en zonen, wat ondersteuning biedt voor same-sex modeling. Twee andere studies vinden echter

geen ondersteuning. Bickett et al. (1996) vonden wel een verband tussen moeders en zonen, maar niet tussen moeders en dochters. Uit het onderzoek van Nelson, Mitchell en Yang (2008) bleek een verband tussen de attributiestijl van moeders en kinderen, maar niet tussen die van vaders en kinderen. De tegenstrijdige resultaten kunnen mogelijk verklaard worden door methodologische problemen. In de genoemde onderzoeken werd gebruik gemaakt van een kleine steekproef, met name in het onderzoek van Bickett et al. (1996), waarin geen same-sex modeling werd aangetoond. Mogelijk had het onderzoek daarom te weinig power om een effect te vinden. Daarnaast werd er in de studies naar same-sex modeling gebruik gemaakt van vragenlijsten, wat mogelijk geen optimaal onderzoeksinstrument is om attributiestijlen en modeling te meten. Uit onderzoek van Zaslow en collega's (Zaslow et al., 2006) blijkt dat vragenlijsten een minder voorspellende waarde hebben dan directe observaties, als het gaat om opvoeding. Het is dus belangrijk om bij het onderzoeken van attributiestijlen en de modeling hiervan gebruik te maken van directe observaties.

Het doel van deze studie is om de rol van modeling van een vijandige attributiestijl door ouders bij een vijandige attributiestijl van kinderen te onderzoeken. Hierbij wordt ook onderzocht wat de rol van is van same-sex modeling. In dit onderzoek zal gebruik worden gemaakt van een voor- en nameting, waarbij er ambigue sociale situaties in een prentenboek worden geïnterpreteerd. Tussen deze twee metingen zal er modeling plaatsvinden door de ouder het prentenboek te laten voorlezen. Op deze manier kan de verandering van attributiestijl bij kinderen na aanleiding van modeling worden onderzocht. Dit is van groot belang om passende interventieprogramma's te kunnen ontwikkelen die het ontwikkelen van een vijandige attributiestijl bij kinderen kunnen voorkomen.

Er wordt verwacht dat wanneer ouders een hoge mate van vijandige attributiestijl laten zien tijdens modeling, kinderen op de nameting ook een toename van vijandige attributiestijl laten zien ten opzichte van de voormeting. Wanneer ouders tijdens modeling een lage vijandige attributiestijl laten zien, wordt verwacht dat kinderen op de nameting ook een lagere vijandige attributiestijl laten zien ten opzichte van de voormeting. Op basis van de sociale leertheorie, wordt verwacht dat dit effect sterker zal zijn wanneer ouder en kind van dezelfde sekse zijn.

Methode

Deelnemers

Aan het onderzoek hebben 109 ouders deelgenomen, met een kind tussen de vier en zeven jaar. Onder de deelnemers waren 91 moeders, 18 vaders, 57 jongens en 52 meisjes. De

kinderen hadden een gemiddelde leeftijd van 4.9 met een standaardafwijking van 0.75. Iets meer dan de helft van de ouders, 55%, was HBO of WO opgeleid. Het andere deel van de ouders, 45%, was MBO opgeleid of lager. Alle deelnemers hadden een Nederlandse nationaliteit en woonden verspreid over de provincies Utrecht en Gelderland.

De deelnemers zijn geworven via basisscholen, social media, verenigingen en een kerkgemeenschap. Zij werden aangesproken met de vraag of ze interesse hadden in informatie en eventuele deelname aan een onderzoek. Er waren 208 ouders die hun gegevens achterlieten zodat ze benaderd konden worden. Van deze ouders zijn er 150 benaderd, waarvan er 109 hebben ingestemd met deelname aan het onderzoek.

De deelnemers deden mee aan het onderzoek nadat hen was verteld dat het onderzoek ging over voorlezen en de interactie daarbij tussen ouder en kind. Deelnemers deden vrijwillig mee aan het onderzoek en hadden ten alle tijden het recht om hun gegevens terug te trekken. De kinderen kregen tijdens het onderzoek na elk taakje een sticker als beloning.

Materialen

Zowel de attributiestijl van kinderen als de modeling hiervan door ouders, werd onderzocht door middel van een prentenboek. Het prentenboek is door de onderzoeker zelf ontworpen. Het prentenboek bestond uit vier korte verhalen van twee prenten, zonder tekst. Op deze prenten stonden ambigue sociale situaties afgebeeld, waarbij er iets mis ging. Zo werd er een situatie geschetst waarbij het ene kind op de hand van het andere kind ging staan, een situatie waarin alle kinderen een snoepje kregen op één kind na, een situatie waarin er een blokkentoren werd omgegooid, en een situatie waarin er een stoel bezet werd gehouden. De reden waarom er iets mis ging was niet duidelijk en alle gezichtsuitdrukkingen van de kinderen in het verhaal waren neutraal getekend. De intentie van het kind in het verhaal kon dus zowel goedaardig als vijandig worden geïnterpreteerd.

Het prentenboek werd ten eerste gebruikt voor het meten van de attributiestijl van het kind tijdens de voor- en nameting. De verhalen werden door de onderzoeker op een neutrale manier beschreven, waarbij het kind gevraagd werd een attributie te maken over de sociale situatie. Bijvoorbeeld: “Kijk, twee meisjes spelen op het klimrek. Dit meisje stapt op de hand van dit meisje. Waarom doet ze dat?”. De reactie van het kind werd vervolgens gecodeerd als ‘goedaardig’, ‘vijandig’, ‘ambigu’, ‘geen attributie’ of ‘geen antwoord’. Een attributie werd gecodeerd als ‘goedaardig’ wanneer het kind vond dat de negatieve uitkomst niet opzettelijk was veroorzaakt, zoals “Omdat ze het niet ziet”. Een attributie werd gecodeerd als ‘vijandig’ wanneer het kind vond dat de negatieve uitkomst opzettelijk werd veroorzaakt, zoals “Omdat

ze dat meisje niet leuk vindt”. Een attributie werd gecodeerd als ‘ambigu’, wanneer het kind zowel een goedaardige als vijandige attributie maakte, zonder er voor één te kiezen, zoals “Omdat hij het niet gezien heeft en omdat hij zijn vriend niet is.” Een attributie werd gecodeerd als ‘geen attributie’ wanneer het kind niet duidelijk maakte of er opzet in het spel was, zoals “Hij wil zo klimmen.” Een attributie werd gecodeerd als ‘geen antwoord’ wanneer het kind geen antwoord gaf of antwoordde met ‘weet ik niet’. De attributies werden dubbel gecodeerd. De interbeoordelaarsbetrouwbaarheid van de vier items op de voormeting was respectievelijk .84, .93, .78 en .68. De interbeoordelaarsbetrouwbaarheid hiervan op de nameting was respectievelijk .94, .83, .87 en .62.

Om vervolgens de mate van een vijandige attributiestijl te bepalen, werd het aantal verhalen waarbij een vijandige attributie werd gemaakt opgeteld. Dit gebeurde zowel voor de voor- als de nameting. De scores liepen van 0 tot 4, waarbij 0 geen vijandige attributiestijl was en 4 een hoge mate van vijandige attributiestijl. De betrouwbaarheid van het meetinstrument was zwak ($\alpha = .41$).

De tweede functie van het prentenboek was om modeling van de attributiestijl van ouders te onderzoeken. Ouders kregen de opdracht om het prentenboek aan hun kind voor te lezen. Hierbij werden de attributies van de ouder op dezelfde manier gecodeerd als die van kinderen. Ook deze score liep van 0 tot 4, waarbij 0 geen vijandige attributiestijl was en 4 een hoge mate van vijandige attributiestijl. De interbeoordelaarsbetrouwbaarheid van de items 1 tot en met 4 was respectievelijk .92, .62, .75 en .58. De betrouwbaarheid van het meetinstrument was zwak ($\alpha = .52$).

Naast het prentenboek werd er gebruik gemaakt van een online vragenlijst. Ouders kregen vooraf aan het onderzoek een link waarmee ze deze vragenlijst op hun eigen computer of tablet konden invullen. Er werd hierbij gevraagd naar algemene gegevens (zoals sekse en opleiding). Voor een andere studie werd er daarnaast ook gevraagd naar opvoeding en probleemgedrag.

Procedure

Bij aanvang van het onderzoek werd uitgelegd hoe het onderzoek zou verlopen en werd de ouder gevraagd de toestemmingsverklaring te ondertekenen. Het onderzoek werd opgenomen op camera. In totaal duurde het onderzoek ongeveer 35 minuten.

Het onderzoek bestond uit drie onderdelen: de voormeting, de modeling en de nameting. De ouder werd gevraagd om in een aparte ruimte de vragenlijst in te vullen. Daarna

vond de voormeting plaats met proefleider en kind in een aparte ruimte, met het eerder besproken instrument. Hierna volgde de modeling, waarbij de proefleider de ruimte verliet en de ouder met het kind liet lezen. De ouder kreeg de instructie om het prentenboek aan het kind voor te lezen, zoals hij/zij dat normaal gesproken ook zou doen. Hierna rondde de ouder de vragenlijst af, terwijl de nameting bij het kind werd verricht. Deze studie was onderdeel van een grotere studie, waarvoor nog een extra meting werd verricht aan het eind. Na afloop kreeg de ouder een debriefing en werden de ouder en het kind nogmaals hartelijk bedankt voor deelname aan het onderzoek.

Analyse

Om de hypothesen te onderzoeken, zijn er verschillende toetsen uitgevoerd. De hypothese dat de attributiestijl van kinderen zou veranderen in lijn met de attributiestijl van ouders tijdens modeling, werd onderzocht aan de hand van een GLM herhaalde metingen. Hierbij was de afhankelijke variabele de attributiestijl van het kind, en de onafhankelijke variabele de attributiestijl van de ouder tijdens de modeling. Onderzocht werd het moderatie-effect van de attributiestijl van ouders tijdens modeling op het verband tussen de attributiestijl van kinderen op de voor- en nameting. Ten tweede werd het interactie-effect van same-sex modeling op dit verband onderzocht, ook met een GLM herhaalde metingen. Bij deze toets werd same-sex ouder-kind paren als onafhankelijke variabele toegevoegd.

Resultaten

Voorafgaand aan de analyses zijn de assumpties gecontroleerd. Alle variabelen waren normaal verdeeld en er waren geen outliers aanwezig. De onderzoeksvariabelen waren aan elkaar gerelateerd. Er was een significante correlatie tussen de attributiestijl van kinderen op de voormeting en de attributiestijl van ouders tijdens modeling: $r = .244$ $p = .011$, tussen de attributiestijl van ouders tijdens modeling en de attributiestijl van kinderen op de nameting: $r = .446$ $p = .000$ en tussen de attributiestijl van kinderen op de voor- en nameting: $r = .620$ $p = .000$. Zie tabel 1 voor de beschrijvende statistieken van de onderzoeksvariabelen.

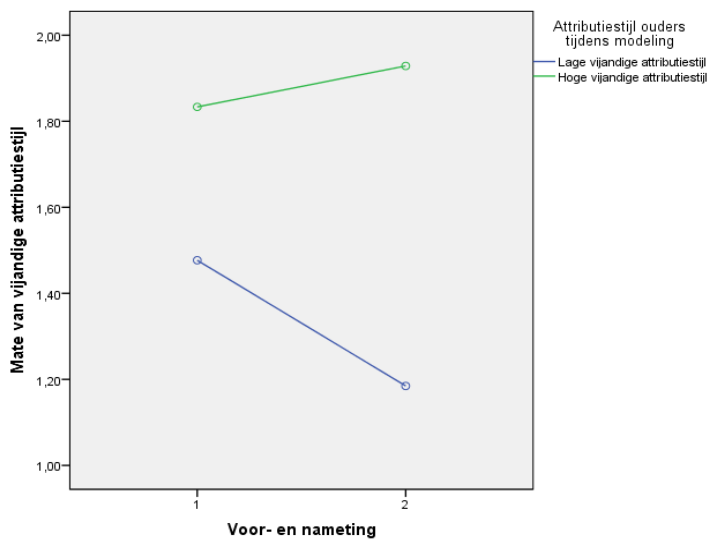
Tabel 1

Beschrijvende Statistieken van de Onderzoeksvariabelen

	<i>Range</i>	Totale groep			Same-sex			Different-sex		
		<i>N</i>	<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>N</i>	<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>N</i>	<i>M</i>	<i>SD</i>
1. Vijandige attributiestijl kind voormeting	0-4	109	1.62	1.11	57	1.56	1.20	50	1.68	1.04
2. Vijandige attributiestijl kind nameting	0-4	109	1.50	1.12	57	1.26	1.58	50	1.72	1.03
3. Modeling vijandige attributiestijl ouders	0-4	107	1.26	1.13	57	1.38	0.15	50	1.16	0.16

Het verband tussen de attributiestijl van kinderen op de voor- en nameting werd getoetst met een GLM herhaalde metingen. Hierbij was de attributiestijl van kinderen op de voor- en nameting de within-subjectfactor. Uit de resultaten is gebleken dat er geen significant hoofdeffect was tussen de voor- en nameting: $F(1, 108) = 1.90, p = .171$. Dit houdt in dat de attributiestijl van kinderen gemiddeld niet verandert tussen de voor- en nameting. De hypothese gaat echter over het moderatie-effect van de attributiestijl van ouders tijdens modeling op dit verband. Uit de resultaten van de GLM herhaalde metingen bleek een significant interactie-effect tussen modeling van een vijandige attributiestijl door ouders en de verandering in attributiestijl van kinderen: $F(1, 105) = 5.92, p = .017, \eta_p^2 = .05$.

Na deze analyse zijn er follow-up toetsen gedaan, om de richting en de sterkte van dit interactie-effect te onderzoeken. Er zijn twee t-toetsen uitgevoerd, waarvoor de attributiestijl

van ouders tijdens modeling is verdeeld in twee groepen door middel van een median split. Op deze manier kon het effect van ouders met een hoge vijandige attributiestijl worden vergeleken met ouders met een lage vijandige attributiestijl. De hypothese wordt deels bevestigd. Het effect van ouders met een hoge attributiestijl tijdens modeling op de attributiestijl van kinderen was niet significant: $t(41) = -.682, p = .499, d = -$

0.11. Wanneer er naar figuur 1 wordt gekeken, is te zien dat wanneer ouders een hoge vijandige attributiestijl hebben, de vijandige attributiestijl van kinderen op de nameting ($M = 1.93, SD = 0.16$) niet significant toeneemt ten opzichte van de voormeting ($M = 1.83, SD = 0.17$). Het effect van ouders met een lage attributiestijl tijdens modeling op de attributiestijl van kinderen was wel significant: $t(64) = 2.367, p = .021, d = 0.30$. In figuur 1 is te zien dat wanneer ouders een lage vijandige attributiestijl hebben, de vijandige attributiestijl van kinderen op de nameting ($M = 1.19, SD = 0.13$) significant afneemt ten opzichte van de voormeting ($M = 1.48, SD = 0.14$).

Figuur 1. Het interactie-effect van de mate van modeling van vijandige attributiestijl door ouders op de verandering van attributiestijl bij kinderen tussen de voor- en nameting.

Ten tweede werd onderzocht of de invloed van modeling groter zou zijn bij same-sex ouder en kind paren dan bij different-sex paren. Om dit te onderzoeken is er nog een GLM herhaalde metingen gedaan waarbij same-sex modeling als between-subjectfactor werd toegevoegd. Er werd onderzocht of er sprake was van een drieweginteractie. Uit de resultaten bleek geen significante drieweginteractie: $F(1, 103) = 0.50, p = .482, \eta_p^2 = .005$. Deze hypothese wordt dus niet bevestigd.

Na deze analyses werden er nog verschillende controleanalyses uitgevoerd, om te onderzoeken of bepaalde factoren invloed zouden hebben op de resultaten. Omdat uit onderzoek is gebleken dat modeling door vaders een andere invloed kan hebben dan modeling door moeders, is er een controle-analyse uitgevoerd zonder vaders. Daarnaast is gecontroleerd voor deelnemers met een zwak taakbegrip. In deze controle-analyse zijn geen deelnemers meegenomen die drie of meerdere keren het antwoord ‘weet ik niet’ hadden op de voor- én nameting. Verder is er een controle-analyse uitgevoerd zonder deelnemers die psychische hulpverlening ontvingen, omdat dit mogelijk invloed had op hun functioneren tijdens het onderzoek. Als laatste is er een controle-analyse gedaan waarin het aantal keer dat ouders sociale situaties met hun kinderen bespreken werd toegevoegd als covariaat, omdat de invloed van de modeling tijdens het onderzoek hier mogelijk van afhankelijk was. Geen van deze factoren bleek echter de resultaten te vertekenen.

Discussie

In deze studie is onderzocht of een hogere mate van vijandige attributiestijl tijdens modeling door ouders zou leiden tot een hogere mate van vijandige attributiestijl bij kinderen, en een lagere mate van vijandige attributiestijl tijdens modeling door ouders tot een lagere mate van vijandige attributiestijl bij kinderen. Daarnaast is onderzocht of modeling een sterker effect had wanneer ouders en kind dezelfde sekse hadden.

Dit onderzoek wijst uit dat modeling van een attributiestijl door ouders voorspellend is voor de attributiestijl van kinderen. Wanneer ouders een lage vijandige attributiestijl tonen tijdens modeling, laten kinderen na modeling ook een lagere vijandige attributiestijl zien. Bij ouders met een hoge vijandige attributiestijl, verandert de attributiestijl van kinderen niet. Dit komt deels overeen met de hypothese dat de attributiestijl van kinderen verandert in lijn met de attributiestijl van ouders tijdens modeling. Of ouder en kind van dezelfde sekse waren, bleek niet uit te maken voor de rol van modeling bij een vijandige attributiestijl van kinderen. Dit resultaat komt niet overeen met de gestelde hypothese.

Dit onderzoek geeft een duidelijke indicatie dat modeling een rol speelt bij het verminderen van een vijandige attributiestijl bij kinderen. Echter, er werd niet gevonden dat een hogere vijandige attributiestijl tijdens modeling leidt tot een hogere vijandige attributiestijl bij kinderen. Dit is in strijd met de sociale leertheorie (Bandura, 1971), waardoor werd verwacht dat kinderen de mate van attributiestijl van hun ouders overnemen, ongeacht of deze laag of hoog is. Uit dit onderzoek blijkt dat modeling met name een rol speelt bij het observeren en imiteren van een goedaardige attributiestijl. Dat ouders alleen invloed hebben op de afname van een vijandige attributiestijl bij kinderen, kan verklaard worden door een theorie over de attributiestijl die kinderen van nature hebben. Dodge (2006) stelt dat alle jonge kinderen in eerste instantie een vijandige attributiestijl hebben. Wanneer peuters het vermogen ontwikkelen om andermans intenties te beoordelen, gaan zij er vanuit dat onduidelijke bedoelingen van iemand anders vijandig zijn. Dit kan door ouders worden gecorrigeerd door hen te leren goedaardige attributies te maken. Wanneer dit niet wordt gecorrigeerd, ontwikkelt het zich tot een chronische vijandige attributiestijl. Dit komt overeen met de resultaten uit dit onderzoek. Modeling speelt echter wel degelijk een belangrijke rol bij het ontwikkelen van een vijandige attributiestijl bij kinderen, omdat het ervoor dient kinderen een vijandige attributiestijl af te leren, en een goedaardige attributiestijl aan te leren.

De resultaten bieden dus ondersteuning voor de invloed van modeling op het verminderen van een vijandige attributiestijl. Echter zou dit effect ook verklaard kunnen worden doordat kinderen het verhaal van hun ouders over het prentenboek navertellen. In dat geval zou het geheugen of de manier van navertellen zijn gemeten in plaats van modeling van een attributiestijl. Echter, er was een significante correlatie tussen de attributiestijl van ouders tijdens modeling en die van kinderen tijdens de voormeting ($r = .244$). Dit houdt in dat kinderen de attributiestijl van ouders niet alleen op het moment van de onderzoeksafname overnemen, maar dat er ook daarvoor al een verband bestond tussen de attributiestijl van ouders en kinderen. Geconcludeerd kan worden dat de resultaten dus wel generaliseerbaar zijn en niet alleen gelden in dit onderzoek.

Uit dit onderzoek blijkt daarnaast dat bij het ontwikkelen van een vijandige attributiestijl bij kinderen, same-sex modeling geen rol speelt. Dit komt niet overeen met de verwachtingen na aanleiding van de sociale leertheorie (Bandura, 1971), waarin gesteld wordt dat dochters meer imiteren van moeders en zonen meer van vaders. Mogelijk wijzen de resultaten erop dat dit niet het geval is bij modeling van een attributiestijl, en dat same-sex modeling bij het overnemen van attributiestijlen een andere rol speelt dan bij het overnemen van gedrag. In het geval van attributies, is bekend dat kinderen deze overnemen tijdens

sociale interacties met belangrijke anderen (Alloy et al., 1999). Omdat deze belangrijke anderen vaak de ouders zijn, is het mogelijk dat beide ouders invloed hebben op de attributiestijl van hun kinderen door middel van modeling, ongeacht of ouder en kind dezelfde sekse hebben.

Een andere mogelijkheid is dat het effect van same-sex modeling wel bestaat, maar dat het niet voorkomt wanneer modeling van een vijandige attributiestijl verbaal optreedt. Een vijandige attributiestijl kan zoals in dit onderzoek op een verbale manier getoond worden tijdens modeling, maar het kan ook op een gedragsmatige manier door ouders worden getoond aan kinderen. Het is mogelijk dat same-sex modeling alleen optreedt wanneer er sprake is van gedragsmatige modeling. Dit zou verklaren waarom er geen same-sex modeling is gevonden in dit onderzoek. Vervolgonderzoek zou kunnen onderzoeken of same-sex modeling wel optreedt wanneer er gedragsmatige modeling van een vijandige attributiestijl plaatsvindt.

Dit is de eerste studie met een design die de rol van modeling bij de attributiestijl van kinderen uitgebreider kan onderzoeken. In vervolgonderzoek zou gebruik gemaakt kunnen worden van een ander onderzoeksinstrument, omdat het instrument in deze studie een lage betrouwbaarheid had. Dit wordt mogelijk verklaard doordat het instrument maar uit vier items bestond. Hier is bewust voor gekozen vanwege de korte concentratieboog van jonge kinderen. Mogelijk is er hierdoor teveel ruis in de data ontstaan, waardoor het effect niet sterk naar voren kwam. Desondanks is er wel een significant effect gevonden. Toekomstig onderzoek zou kunnen uitwijzen of een uitgebreider instrument gepast is, waarbij zowel de betrouwbaarheid als de concentratie van kinderen in acht wordt genomen.

Deze studie heeft op meerdere manieren bijgedragen aan de wetenschappelijke kennis over factoren die een rol spelen bij de ontwikkeling van een vijandige attributiestijl bij kinderen. Zoals al eerder genoemd, is in deze studie niet alleen het verband tussen de attributiestijl van ouders en kinderen onderzocht, maar kon de verandering van de attributiestijl bij kinderen na modeling worden onderzocht. Echter kan er nog niet met zekerheid gesteld worden dat modeling inderdaad de verklarende factor is voor de verandering in de attributiestijl van kinderen. Dit komt omdat modeling in dit onderzoek niet gemanipuleerd is. Mogelijk was er in deze studie een andere factor die optrad en de verandering van attributiestijl bij kinderen veroorzaakte, zoals de individuele aandacht die het kind kreeg tijdens modeling, het aantal keer dat de ouder glimlachte naar het kind of het aantal keer dat de ouder het kind beloonde. Wat we wel weten na aanleiding van dit onderzoek is dat de vijandige attributiestijl van kinderen verminderd, nadat ouders met een

lage vijandige attributiestijl ambigue sociale situaties met hen hebben besproken. Zodoende heeft dit onderzoek belangrijke kennis opgeleverd waar toekomstig onderzoek op voort kan bouwen.

Als laatste heeft dit onderzoek bijgedragen door zich te richten op jonge kinderen in de leeftijd van vier tot zes jaar. Veel onderzoeken zijn uitgevoerd bij kinderen uit de laatste groepen van de basisschool (Nelson et al., 2008; MacBrayer et al., 2003; Bickett et al., 1996), maar niet bij kleuters. Echter kunnen hele jonge kinderen ook al attributies maken over de intenties van anderen (Dodge, 2006). Om goede interventieprogramma's te ontwikkelen en de ontwikkeling van een vijandige attributiestijl te voorkomen, is onderzoek bij deze jonge kinderen juist van groot belang. De kennis uit dit onderzoek over jonge kinderen draagt hieraan bij.

Deze studie draagt dus op een belangrijke wijze bij aan noodzakelijke kennis over het ontwikkelen van een vijandige attributiestijl bij kinderen. Er is voor het eerst een methode gebruikt, een voor- en een nameting met directe observaties van attributiestijlen, waardoor de rol van modeling beter vast te stellen is. Het blijkt nu dat ouders met een lage vijandige attributiestijl invloed hebben op het verminderen van de vijandige attributiestijl van hun kind. Dit is essentiële informatie waarop interventieprogramma's in de toekomst gebaseerd kunnen worden. Zodoende kan de ontwikkeling van een vijandige attributiestijl, en de daarmee gepaard gaande agressie, verminderd worden.

Referentielijst

- Alloy, L. B., Abramson, L. Y., Whitehouse, W. G., Hogan, M. E., Tashman, N. A., Steinberg, D. L., ... Donovan, P. (1999). Depressogenic cognitive styles: Predictive validity, information processing and personality characteristics, and developmental origins. *Behaviour Research and Therapy* 37(6), 503-531. doi:10.1016/S0005-7967(98)00157-0
- Bandura, A. (1971). *Social Learning Theory*. New York: General Learning Press.
- Barret P. M., Rapee, R. M., Dadds, M. M. & Ryan, S. M. (1996). Family enhancement of cognitive style in anxious and aggressive children. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 24(2), 187-203. doi: 10.1007/BF01441484
- Bickett, L. R., Milich, R. & Brown, R. T. (1996). Attributional styles of aggressive boys and their mothers. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 24(4), 457-472. doi: 10.1007/BF01441568

- Dodge, K. A. (2006). Translational science in action: Hostile attributional style and the development of aggressive behavior problems. *Development and Psychopathology*, *18*(3), 791-814. doi: 10.1017/S0954579406060391
- Healy, S. J., Murray, L., Cooper, P. J., Hughes, C. & Halligan, S. L. (2015). A longitudinal investigation of maternal influences on the development of child hostile attributions and aggression. *Journal of Clinical Child and Adolescent Psychology*, *44*(1), 80-92. doi: 10.1080/15374416.2013.850698
- MacBrayer, E. K., Milich, R. & Hundley, M. (2003). Attributional biases in aggressive children and their mothers. *Journal of Abnormal Psychology*, *112*(4), 698-708. doi: 10.1037/0021-843X.112.4.598
- Nelson, D. A., Mitchell C. & Yang, C. (2008). Intent attributions and aggression: A study of children and their parents. *Journal of Abnormal Child Psychology*, *36*(6), 793-806. doi: 10.1007/s10802-007-9211-7
- Orobio de Castro, B., Veerman, J. W., Koops, W., Bosch, J. D. & Monshouwer, H. J. (2002). Hostile attribution of intent and aggressive behavior: A meta-analysis. *Child Development*, *73*(3), 916-934. doi: 10.1111/1467-8624.00447
- Zaslow, M. J., Weinfield, N. S., Gallagher, M., Hair, E. C., Ogawa, J. R., Egeland, B. & De Temple, J. M. (2006). Longitudinal prediction of child outcomes from differing measures of parenting in a low-income sample. *Developmental Psychology*, *42*(1), 27-37. doi: 10.1037/0012-1649.42.1.27